

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΑΓΓΕΛΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΚΟΥΡΟΥΚΛΗ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΠΕΡΤΣΟΣ

«Ό,τι μπορούμε να ξέρουμε λοιπόν με βεβαιότητα δεν είναι οι έρωτες του Παπαδιαμάντη, αλλά ο ερωτισμός του: αυτό το φουσκωμένο ποτάμι που, μολοντί ξεστρατισμένο από την κοίτη του, ξεχύνεται ακράτητο και, ταυτόχρονα, υποδεικνύει τις ρωγμές ενός ακρωτηριασμένου ανθρώπου. Γιατί εδώ η συνεργασία των αισθήσεων, απόδειξη ερωτικής πληρότητας κι ανταπόκρισης, είναι σχεδόν αδιανόητη. Η όραση, αυτόνομη, γίνεται τις περισσότερες φορές το κύριο μέσο διαφυγής για την ανεκπλήρωτη επιθυμία. Η θέα του γυμνού γυναικείου σώματος, κυρίαρχη φαντασίωση του Παπαδιαμάντη (...) είναι η μόνη δυνατή προσέγγιση του απαγορευμένου καρπού, κάτι σαν υποκλοπή του από έναν ένοχο επιδρομέα».

Π. Μουλάς

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΟΝΕΙΡΟ ΣΤΟ ΚΥΜΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ: Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη «Όνειρο στο κύμα»
Βιβλίο: Νεοελληνική Λογοτεχνία Γ' Ενιαίου Λυκείου, σελ. 161

1. α) Να παρουσιάσετε το βασικό θέμα γύρω από το οποίο αναπτύσσεται το διήγημα καθώς και τα επιμέρους θέματα που θίγει ο συγγραφέας.
β) Το διήγημα «Όνειρο στο κύμα» επιτρέπει πολλές αναγνώσεις. Να αναφέρετε τουλάχιστον τρεις από αυτές.
2. Πώς ερμηνεύεται η εκτενής περιγραφή του αγροκτήματος του Κυρ Μόσχου;
3. Έχει επισημανθεί από τους μελετητές του Παπαδιαμάντη πως στο έργο του συνυπάρχουν συχνά το χριστιανικό με το παγανιστικό στοιχείο. Ποια σχέση τα διέπει στο συγκεκριμένο διήγημα και ποιο στόχο υπηρετεί η συνύπαρξή τους;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

1. α) Βασικό θέμα του διηγήματος είναι ο ανεκπλήρωτος έρωτας ενός εφήβου βοσκού στη Σκιάθο και η καθοριστική επίδραση που άσκησε αυτός στη ζωή του. Πρόθεσή του είναι να προβάλλει την υπεροχή της απλής, ελεύθερης και όμορφης ζωής κοντά στη φύση, όπου μπορεί κανείς να βρει τη σωτηρία, έναντι της αποπνικτικής κοσμικής ζωής, όπου δεν υπάρχει λύτρωση. Επιπλέον, εξιδανικεύει τον έρωτα αρκεί το ερωτικό συναίσθημα να είναι αγνό, φυσικό, απαλλαγμένο από την ιδιοτέλεια και την υστεροβουλία. Η αρνητική αξιολόγηση του κόσμου μέσα στον οποίο ζει τώρα ο αφηγητής και η θετική αξιολόγηση του ποιμενικού βίου τον οδηγούν στη νοσταλγία του παρελθόντος. Πάντως, η δυναμική αντιπαράθεση παρελθόντος-παρόντος στο διήγημα υπερβαίνει τα όρια της κατάθεσης ενός προσωπικού βιώματος και προσδίδει στο διήγημα την αίσθηση της γενικευμένης εμπειρίας.

Εκτός από το βασικό θέμα του ανεκπλήρωτου, αθώου και σε αρμονία με το φυσικό ειδυλλιακό περιβάλλον έρωτα υπάρχουν στο διήγημα και άλλα θέματα, όπως:

- η νοσταλγία για τη φυσική ομορφιά, την αγνότητα, την ειρηνική ζωή και την εφηβική ηλικία,
- οι μεταφυσικοί στοχασμοί: μεταφυσικό κακό, πάλη με αμαρτία, έννοια και συνέπειες του πειρασμού,
- το κοινωνικό κακό και η κοινωνική αδικία,
- η τάση φυγής από τα δεινά της αστικής κοινωνίας (ανελευθερία, προσποίηση)
- οι ψυχικές αντιφάσεις: πόθος-αγνότητα, έρωτας-έκσταση, γήινη ομορφιά-αγιοσύνη.

β) Η πολυσημία του κειμένου παρέχει τη δυνατότητα στον αναγνώστη να το πλησιάσει και να το απολαύσει από πολλές οπτικές πλευρές. Η θεματολογία του επιτρέπει τη δυνατότητα πολλαπλών αναγνώσεων-ερμηνειών. Ειδικότερα, μπορεί να διαβαστεί:

- Ως αλληγορία της ηθικής έκπτωσης του ανθρώπου από μια αρχική κατάσταση ευδαιμονίας σε μια ανώφελη ζωή (ηθικοθηρησκευτική σκοπιά).
- Ως εκδήλωση αντίθεσης μεταξύ φύσης και πολιτισμού (φύση= εφηβική ηλικία/ αφηγητής=ωραίος, ευτυχής, "φυσικός" // πολιτισμός= ώριμη ηλικία/ αφηγητής=δέσμιος και καταπιεσμένος).
- Ως αμφιταλάντευση ανάμεσα στο υψηλό και το αισθησιακό, στην παραίσθηση και την υπερβατικότητα.
- Ως αντιπαράθεση ευτυχισμένης εφηβείας και φθαρμένης ωριμότητας.
- Ως καταστολή της επιθυμίας, στραγγάλισμα της εφηβικής φαντασίωσης, αμφιταλάντευση ανάμεσα στο όνειρο και την πραγματικότητα, στη φυσική ζωή και την τεχνητή (ψυχαναλυτική προσέγγιση).

2. Η αναφορά στο παραδείσιο περιβάλλον που απεικονίζει ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης στο διήγημα αποκτά ρεαλιστική διάσταση, επειδή το αντιπαράθετει πρώτα με τη λογική του νόμου και ύστερα με την έννοια της ιδιοκτησίας. Πέρα από τον ίδιο τον προλύτη-αφηγητή, ο νόμος και τα συμβατικά αστικά ήθη ενσαρκώνονται από τους αγροφύλακες αρχικά και πιο ανάγλυφα στη συνέχεια από τον Κυρ Μόσχο.

Η δράση του διηγήματος είναι τοποθετημένη τη δεκαετία του 1870 όπου το αγροτικό ζήτημα είναι ακόμη άλυτο και φλέγον. Οι γαιοκτήμονες εκμεταλλευόμενοι τη συγκυρία έχουν μετεξελιχθεί σε αστούς της υπαίθρου και επιδίδονται σε τοκογλυφία.

Ο Παπαδιαμάντης δεν μένει ασυγκίνητος απέναντι στις περιπτώσεις κοινωνικής αδικίας. Μπορεί να αντιλαμβάνεται τα πάντα σύμφωνα με το δικό του θρησκευτικό ρεαλισμό, «αλλά δεν πρέπει να νομίσει κανείς πως δεν τον ενδιαφέρει η εγκόσμια αδικία, πως όλα τα αφήνει στο «έχει ο Θεός», σημειώνει ο μελετητής του Μ. Δημητρακόπουλος. Δεν θα αφήσει επομένως ασχολίαστο τον τρόπο με τον οποίο απέκτησε την κτηματική του περιουσία ο Κυρ Μόσχος: «Έχων εκτεταμένων κτήμα εις την θέσιν εκείνην, έπεισε μερικούς πτωχούς γείτονας να του πωλήσουν τους αγρούς των».

Η έκταση της ακίνητης περιουσίας του συνιστά πρόκληση και παραβίαση των μέτρων που υπάρχουν στο νησί. Το μέγεθος αλλά και η ιδιοκτησία, με το περιεχόμενο που δίνουν στη λέξη οι άνθρωποι της πόλης α-

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ FRANCHISE

ΠΕΙΡΑΙΑΣ

Σωτήρος & Αθικτιβιάδου 132
Τηλ.: 210 4112507
e-mail: info@poukamisas.gr

ΑΙΓΑΛΕΟ: Θηβών 425 & Αδριανουπόλεως 10, Τηλ.: 210 5319805, **ΑΜΦΙΑΛΗ:** Κεφαλληνίας 8, Τηλ.: 210 4004200, **ΓΑΛΑΤΣΙ:** Εθ. Βενιζέλου 16, Τηλ.: 210 2224000, **ΓΛΥΦΑΔΑ:** Γούναρη 44 & Πόντου 87, Τηλ.: 210 9647806, **ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑ:** Εθ. Βενιζέλου 72, Τηλ.: 210 4622920, **ΚΑΛΛΙΘΕΑ:** Εθ. Βενιζέλου 188, Τηλ.: 210 9588891, **ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΣ:** Δημητρακοπούλου & Σπυριδίου 38, Τηλ.: 210 4978027, **ΛΑΡΙΣΑ:** Ρούσβετ & Καποδιστρίου 1, Τηλ.: 2410 612660, **ΜΟΣΧΑΤΟ:** Χρυσοστόμου Σμύρνης 124, Τηλ.: 210 9401137, **ΝΕΑ ΣΜΥΡΝΗ:** Εθ. Βενιζέλου 233 & Μάρκου Μπότσαρη 30, Τηλ.: 210 9883771, **ΝΙΚΑΙΑ:** Απολλείας 214 & Διαμαντινίδη 71, Τηλ.: 210 4975777, **ΠΕΙΡΑΙΑΣ:** Σωτήρος & Αθικτιβιάδου 132, Τηλ.: 210 4112506, **ΠΕΡΑΜΑ:** Λ. Ειρήνης 177, Τηλ.: 210 4416454

ποτελούν έννοιες ξένες προς τα ήθη της περιοχής. Ο βοσκός και οι συντοπίτες του αδυνατούν να κατανοήσουν τη σκοπιμότητα της περιφραξης και ιδιαίτερα τον υπερβάλλοντα ζήλο του γαιοκτήμονα στο να ολοκληρωθεί αυτή η εργασία, ανεξαρτήτως κόστους: «και απετέλεσε εν μέγα δια τον τόπον μας κτήμα, με πολλών εκατοντάδων στρεμμάτων έκτασιν. Ο περίβολος δια να κτισθή εστοίχισε πολλά, ίσως περισσότερα ή όσα άξιζε το κτήμα».

Ο κυρ Μόσχος, έχοντας ταξιδέψει αρκετά και έχοντας μνηθεί στη λογική του αστικού βίου αναπτύσσει έναν αλλοτριωτικό αίσθημα της ιδιοκτησίας. Για αυτό το λόγο οριοθετεί την περιουσία του και μαζί τη ζωή του τηρώντας σαφείς αποστάσεις από τον τρόπο ζωής των άλλων νησιωτών. Η στάση του αυτή έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη νοοτροπία του νεαρού βοσκού που βιώνει την απόλυτη ψυχική ελευθερία. Ο έφηβος βοσκός, συμφιλιωμένος με τη φυσική ζωή, εναρμονισμένος με το φυσικό περιβάλλον, φτωχός στην πραγματικότητα, αισθάνεται πως τα πάντα ήταν δικά του. Δεν έχει μάθει να αντιλαμβάνεται τη φύση ως πηγή κέρδους.

Ο συγγραφέας δίνει αρκετές πληροφορίες για το χαρακτήρα του Κυρ Μόσχου και τη ζωή του. Αποδίδει όμως ιδιαίτερη σημασία στην περιγραφή του χώρου. Δεν είναι τυχαίο ότι αφιερώνει το ένα τρίτο της δεύτερης ενότητας στο να δώσει τις παραπάνω πληροφορίες. Με αυτό στοχεύει να δείξει την αντίθεση ανάμεσα στον οργανωμένο αυτό χώρο, που αποτελεί μια αυστηρά καθορισμένη ατομική ιδιοκτησία, με τον ανοικτό φυσικό χώρο που εκτείνεται έξω και πέρα από αυτή. Είναι η αντίθεση ανάμεσα στον ελεύθερο κόσμο των ποιμένων και στον οργανωμένο κοινωνικό βίο που θέτει περιορισμούς και κανόνες.

Στο πλαίσιο της περιγραφής του κτήματος και μέσω των πληροφοριών που δίνονται για το χαρακτήρα και την ταξική θέση του κυρ Μόσχου φανερώνεται έμμεσα και το ηθικό και κοινωνικό υπόβαθρο της Μοσχούλας και φωτίζονται κάποιοι από τους κώδικες της συμπεριφοράς της. Υπάρχει, άλλωστε μια παραμυθική παράδοση σχετικά με την «πριγκιποπούλα» ή τη «χαϊδεμένη κόρη», η οποία προβλέπει πως η εκάστοτε ηρωίδα αυτού του τύπου απολαμβάνει μια πλούσια ζωή, απαραίτητη, για να προφυλάξει την ομορφιά της από τους κινδύνους και τα βάσανα του μόχθου.

3. Στο διήγημα φαίνεται με σαφήνεια η επίδραση του χριστιανικού στοιχείου. Υπάρχουν πολλές αναφορές σε κείμενα της Παλαιάς και της Καινής διαθήκης. Ο αφηγητής αναφέρεται στις διατάξεις του Δευτερονόμου. Στην προσπάθειά του να αποδώσει την ομορφιά της Μοσχούλας και την εντύπωση που του προκάλεσε, τη συγκρίνει με τη γυναίκα του Άσματος Ασμάτων του Σολομώντα. Υπάρχουν βέβαια και διάσπαρτοι συμβολισμοί που παραπέμπουν στα ιερά κείμενα, όπως ο γεωργός, η άμπελος και ο καλός ποιμένας. Το χριστιανικό στοιχείο είναι εμφανές από τις αναφορές που κάνει στους μοναχούς, από τη σχέση που είχε ο ήρωας μαζί τους αλλά και από τις ιερατικές σπουδές που θα κάνει αργότερα. Το ηθικό και αξιακό του σύστημα συγκροτήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από την καθοδήγηση του πατέρα Σισώη.

Πλάι σε αυτόν τον κόσμο, των Γραφών απλώνεται ο προχριστιανικός κόσμος με τις αξίες και τη δική του μυθολογία. Το βασικό χαρακτηριστικό του αρχαίου πνεύματος είναι η τάση να βλέπει παντού στη φύση θεϊκές δυνάμεις, να θεοποιεί ως και τα άψυχα. Στο διήγημα η φύση αποκαλύπτει τέτοιες υπερφυσικές δυνάμεις μέσα από τις θεότητες της θάλασσας και των σπηλαίων. Η Μοσχούλα αποκαλείται «σειρήν» και «νηριές». Ο βοσκός αυτοαποκαλείται «σατυρίσκος» του βουνού. Σε αυτά τα στοιχεία πρέπει να προστεθεί και η ονειρική ατμόσφαιρα, αλλά και οι χαρακτήρες που παραπέμπουν ως ένα βαθμό στο αρχαίο ειδύλλιο.

Τα δύο στοιχεία, το χριστιανικό και το παγανιστικό, αν και μοιάζουν να συνυπάρχουν μέσα στο κείμενο αρμονικά, τελικά συγκρούονται. Έτσι, αναδεικνύεται η διάσταση ανάμεσα στις βαθύτερες επιθυμίες του αφηγητή και στις αποφάσεις και τις επιλογές του. Αποτυπώνεται ανάγλυφα η ενδοψυχική σύγκρουση των δύο έντονα αντιτιθέμενων επιθυμιών του.

Όπως εύστοχα υπογραμμίζει η Γ. Φαρινού-Μαλαματάρη, το διήγημα εξεικονίζει την ουσία του πειρασμού: ο πειρασμός δεν είναι επιλογή ανάμεσα σε πράγματα θετικά ή αρνητικά, αλλά επιλογή αποδοχής ή απόρριψης πραγμάτων που είναι ταυτόχρονα και γοητευτικά και αποκρουστικά». Ο «κατά φύσιν» άνθρωπος είναι αυτός που ζει σε ένα παραδεισένιο περιβάλλον, σε οργανική και αρμονική σχέση με τη φύση. Στη χριστιανική ορολογία σημαίνει τον προπρωτικό άνθρωπο που έχει μια θαυμαστή ισορροπία ανάμεσα στον υλικό κόσμο και το σώμα του, το σώμα και την ψυχή του, την ψυχή του και το Θεό. Το ερωτικό πάθος ανατρέπει, σύμφωνα με τον χριστιανισμό αυτήν την ισορροπία. Δεν μπορεί επομένως κανείς να υπηρετεί δύο κόσμους ταυτόχρονα, και τον παγανιστικό και το χριστιανικό. Για το βοσκό η πτώση είναι μια πραγματικότητα. Η αγάπη του για το ποίμνιο αποδεικνύεται ανίσχυρη μπροστά στο μυστήριο του έρωτα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ
(1851-1911)

Κορυφαίος Έλληνας πεζογράφος με έργο σταθμό στην εξέλιξη της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Γιος του ιερέα Αδαμάντιου Εμμανουήλ, γεννήθηκε στη Σκιάθο και μαθήτευσε στα γυμνάσια της Χαλκίδας και του Πειραιά συμπληρώνοντας τις σπουδές του στην Αθήνα. Βαθύτατα θρησκευόμενος άνθρωπος και φίλος της απλής και απέρριπτης ζωής, έζησε πάμπωχος ανάμεσα σε γραφικά ξωκλήσια, λαϊκά οινόμαγειρεία και δημοσιογραφικά γραφεία.

Την πρώτη δημόσια εμφάνισή του ως λογοτέχνης έκανε το 1879 με το ρομαντικό μυθιστόρημα «Η μετανάστις». Έγραψε πολλά ακόμα νεανικά μυθιστορήματα και περισσότερα από 100 διηγήματα, ηθογραφικά και εορταστικά, ανάμεσα στα οποία και τα μεγάλα αφηγήματα «Χρήστος Μηλιώνης» (1885), «Η φρόνισσα» (1903) και άλλα. Γλώσσα του είναι η καθαρεύουσα, κατάσπαρτη με εκκλησιαστικές και λαϊκές εκφράσεις. Κύρια χαρακτηριστικά του έργου του είναι η θρησκευτική πίστη, η αγάπη προς του απλοϊκούς ανθρώπους, το χιούμορ και ο διάχυτος λυρισμός. Συνδύασε τον εμπειρικό ρεαλισμό με την ποίηση και την καθημερινότητα μιας περιορισμένης ζωής με την αιωνιότητα της φύσης.

Κατέληξε έτσι να συλλάβει με συμβολικό τρόπο τα μόνιμα ανθρώπινα χαρακτηριστικά μέσω ενός ελάχιστου κοινότοπου πράξεων. Αυτός ίσως είναι και ο λόγος της μοναδικότητας, της γοητείας και της «διαρκούς» επικαιρότητας του.

